

РЕЗЮМЕ

Във всички страни от Източна Европа, които премахват традиционните системи на административния социализъм и искат да ги заменят с пазарни стопанства, в центъра на дискусиите относно реформата са неравновесията в паричната система. Съществува едно общо валидно правило-не може слаба и нереструктурирана банкова система да обслужва силно и добре развито стопанство. И обратно-не може добре развита финансова и банкова система да бъде основа за функциониране на слаба икономика. Идеята за ролята на банковата система в процеса на трансформация на командните икономики е основна в настоящия курсов проект. За илюстрация на теоретичния материал е даден сравнителен анализ на банковия сектор на Унгария и България. Защо именно Унгария?

Тя е сред страните с най-добри макроикономически показатели сред страните-кандидатки за ЕС и сред тези с реструктуриращи икономики. Следователно опитът, преимуществата и схемата, които Унгария е използвала при прехода си са показателни за България и успешни, като начин на прилагане. Биха могли да служат за еталон при определяне на приоритетите на бъдещето развитие на страната ни.

I. Въведение

Неефективността на инструментите на паричната, кредитната и банковата политика в плано-управляваното стопанство е доказано във времеви и исторически аспект. Ето защо реформата изисква най-напред премахването на икономически остарелите и нерентабилни финансови методи на управление на банковия сектор, преди да бъде извършена трансформация на стопанството. Основното в случая е паричното предлагане да може да се управлява от институциите, натоварени с отговорността да провеждат паричната политика. Това изисква трайна промяна на политическите рамки и на създаването на ново парично и кредитно законодателство, което да гарантира свободата на търговските банки, независимостта на централното банкиране и предлагане на нови банкови услуги на финансовия пазар. Необходимо е също така и привличане на преки чужди инвестиции, управленски кадри със солиден опит и познания за организацията на банковата дейност, както и ограничаване намесата на държавата във финансовия сектор. Нека видим какви са начините на реструктуриране на банковата система, като гарант за успешно провеждане на реформата на икономиката от командна към планова.

II. Аспекти на трансформация на банковата система

□ Трябва да бъде реформирана цялата банкова система. Едностепенната банкова система трябва да бъде заменена от двустепенна банкова система, в която емисионната (централната) банка и сектора на търговските банки да се разграничи един спрямо друг, като всеки сектор има своите функции. Необходимо е да се премахне едностепенната държавна банкова система, чрез която е било паричното обезпечаване и управлявано цялото народно стопанство.

□ Икономическите права, отнасящи се до взимането на решения и действия във финансовия сектор трябва да бъдат децентрализирани и либерализирани, като необходимо и достатъчно условие за гарантиране процеса на реформата.

□ Децентрализираните процеси на вземане на решение, управление на финансите и ръководене на големи маси капитал обуславят една основна реформа на законодателството в областта на предприятията, собствеността и несъстоятелността. Координацията на пазарите изисква достатъчни механизми за санкциониране, които да се намесват при неправилно поведение на членовете на бизнеса и да изтласкват от пазара предприятията, които не са конкурентноспособни или играят по правилата на нелоялната конкуренция.

□ Задачите на държавата трябва да бъдат ограничени, данъчната политика реформирана и преди всичко да бъде намалено субсидирането на предприятия пред фалит. Същевременно е наложително да бъде организирана политиката на стабилитет, която да бъде подпомагана от търговските банки.

Тези политически промени трансформират в крайна сметка икономическата и банковата система; те мотивират една пазарно-стопанска система на разпределение на производствените фактори, на стимули, на контрол и координация, която при използване на стопанската политика в посока на стабилността предотвратява инфлационните и другите негативни процеси и играе стимулираща роля за развитие на банковия сектор.

III. Кратък исторически поглед върху развитието на банковата система в източноевропейските страни

От средата на 80-те години във вече бившите социалистически страни - в хода на трансформацията – се прави опит да бъдат осъществени необходимите банкови реформи и да бъде установена единна двустепенна банкова система. Процесът на банковите реформи протича с малки разлики по единна схема: съществуващите филиали, отдели на държавната банка и причислените към нея специални банки се трансформират в правно и икономически независими търговски банки и по този начин се поставя началото на прехода към двустепенна банкова система. Задачата на държавната банка трябва да се ограничи върху функцията на емисионната банка, свързана с паричното предлагане, която тя трябва да съблюдава правно независимо от останалите оторизирани за вземане на решение органи на икономическата политика. Сферата на дейност на “новите” кредитни институти обхваща влоговите операции и отпускането на краткосрочни, средносрочни и дългосрочни кредити на държавния и частния сектор. Банките все още са държавна и кооперативна собственост; само в отделни случаи са възникнали кредитни институти, организирани на основата на частното стопанство, които обаче все още не са значими за цялото стопанство. Постепенно, в процеса на приватизация, частните банки придобиват все по-голямо значение и стават своеобразен двигател на новите процеси на трансформация, чрез привличане на чужди инвестиции. Този сценарий е почти идентичен за всички източно и централно европейски икономики. Нека обаче отчетем специфичните характеристики чрез сравнителен анализ между България и Унгария.

IV. Развитие на банковия сектор в България и Унгария

Както в другите страни, в които протичат процеси на трансформация, така и в България монобанковата система беше разчупена в двустепенна банкова система, състояща се от една централна банка и силно специализирани банки - това се случи непосредствено след началото на промените от края на 80-те години на XX век. Въз основа на една свободна и прекалено либерална практика на лицензиране възникнаха голям брой малки частни банки. Недостатъчният банков надзор доведе до фалит на голям брой банки и предизвика банкова криза с тежки последици и загуба на доверие. Затварянето на банки вследствие на банковата криза от 1996 година доведе до загуба на близо една трета от активите на банките. Хората рязко изтеглиха спестяванията си, а чуждите инвеститори бяха повече от пасивни. Стигна се до горчивото оздравително средство, наречено “валутен борд”, който бележи развитието на финансовия сектор за следващите няколко години.

Промените в унгарската банкова система започват през 1990г. с големи сътресения в реалния сектор. Като резултат от това печалбите на предприятията започват значително да намаляват, от което последва тяхната неспособност да изплащат кредитите си. Това разтърсва коренно банковия сектор. През 90-те години законодателната реформа започва да разкрива недостатъците във финансовата област, тъй като банките не могат да се пригледят към новите правила и закони. Липсват и добре подготвени кадри за работа в новите условия. През 1991г. е въведен нов Закон за банките, регламентиращ отпускането на заеми и набирането на депозитите. През същата година е приет и нов Закон за счетоводството, според който се синхронизира унгарската отчетна дейност с международните счетоводни стандарти. Повечето от банките не успяват да се пригледят към новите по-строги правила. Тази слабост в банковата система започва да става доста очевидна, което води до приемането на нов закон за фалита през 1993г. Става ясно, че банковата система не би могла да продължи развитието си без намесата на правителството. Намесата на правителството води до повишаване на разходите, обаче. Брилянтно решение на проблема идва с реструктурирането на капитала и последвалата го приватизация през 1993г. Фактът, че приватизираните банки успяват да наберат достатъчно капитал и се управляват от квалифицирани кадри води до извода, че реструктурирането и приватизацията от надеждни инвеститори представлява ефективен начин за реструктуриране на банковата система.

V. Настоящо състояние на банковия сектор в България и Унгария

В края на 2002 г. в България има 35 банки, от които 27 са с лиценз за извършване на сделки в страната и чужбина. На фона на намаление на активите и на депозитите, в средата на т.г. има увеличаване на текущата печалба в банков-финансовия икономически сектор.

През септември 2002 г. над 80% от активите в банковия сектор са частни. При заемите, давани от банките през 2001 г., се отбелязва увеличение от 37,2% в сравнение с 2000 г. Тенденцията се запазва - до април 2002 г. заемите за частния сектор са се увеличили с 21%, а тези за домакинствата - с около 40%. Намаляват депозитите в чуждестранни банки (почти 300 млн. USD само за април 2002 г.) и това е предпоставка за по-нататъшно развитие на предоставянето на заеми. Делът на несъбираеми заеми не надхвърля 3-5% от всички заеми, като повечето са наследство от предишни години-което се отчита като нелоша тенденция. Въпреки увеличението, обаче, остава оценката за слаба кредитна активност от страна на банките в подкрепа на предприятията, включително на малките и средните. В края на 2002 г. банките засилиха готовността си за отпускане на кредити, но сериозно намалява склонността на предприемачите да търсят инвестиционни кредити от банките. Причините за това са

много-занижената стопанска активност за страната, административните пречки при отпускане на кредит, удължените бюрократични процедури, задължителните изисквания за ипотечно гарантиране и други фактори, по които е необходимо да се работи за подобряване на полезния ефект от финансовата дейност и банковия сектор, като цяло.

Чуждестранният дял в банковата система на България е значителен - повече от 80% от банковите активи-което говори за провеждането на една радикална и сравнително успешна банкова реформа и българската банкова система днес е в най-доброто си състояние за последните 10 години. Приватизацията на държавни банки и навлизането на чуждестранни инвеститори в този сектор допринесоха за развитие на конкуренцията, за развитие на нови услуги и за цялостно подобряване на климата на финансовите и банковите пазари.

Заедно с извода за съществуващата стабилност, може да се твърди, че банковата система на България тепърва трябва да работи за развитието си и за по-висока ефективност. С промените в Закона за БНБ се подобри и банковото законодателство като цяло. Бяха понижени границите на отворените валутни позиции, занижиха се ограниченията при определяне на кредитния риск, подобри се рисковото обезпечаване-т.е елиминираха се онези негативни фактори, които доведоха до колапс в банковата система през 1996/1997г. и образуване на пирамидообразните структури.

Спецификата при българската банкова система се определя от наличието на валутен борд. Като цяло Българската народна банка се стреми да определя правилата и с това да гарантира стабилността на системата, а също и да се подготвя за приемането в системата на централните банки на Европейския съюз.

Едновременно със сравнително добрите показатели за капиталова адекватност и ликвидност на банките, в България има и добре функциониращ банков надзор. Това се потвърждава от представителите на бизнеса, голяма част от които дават сравнително високи оценки за стабилността и надеждността на банковата система, а също и от липсата на т.нар. лоши кредити, които бяха така характерни за банковата система в средата на 90-те години.

В края на 200г. унгарската банкова система се състои от 36 търговски банки, 7 специализирани банки и над 250 спестовни и кредитни кооперативни банки. Делът на притежаваните активи (40% от активите в банковия сектор) се запазва въпреки конкуренцията, която започва значително да нараства. Унгарският банков сектор претърпя съществени подобрения в качеството и обхвата на финансовите посредничества. Много от банките започнаха да търсят нови пазари и да предлагат нови банкови услуги, тъй като разбраха, че сегашните им клиенти ограничават възможностите им или искат качествено нови начини и услуги на банкиране. Повечето банки се насочват към депозитите на дребно /Коего не е чужда практика и за България/. На предприятията бива предложено една по-добра система при плащания. Търсят се все повече услугите на банкоматите, както и Интернет банкирането-подобна е и ситуацията у нас. Създадените наново банки от чуждестранните инвеститори отчитат добри показатели. Държавните банки отчитат най-неблагоприятни коефициенти. Банките, установени и приватизирани от чуждестранни инвеститори са подобрили

значително рентабилността си. Като препоръка може да се отчете необходимостта от внимание към квалификацията на персонала и да инвестиране в нови технологии и оборудване, за да може да се повиши нивото на квалификация на управленската структура.

След средата на 90-те год.положението на банките в Унгария спря да се влошава,но не в резултат на паричен съвет,както бе в България,а от високите реални лихвени проценти и депозитите и стабилизиране на банковите институции.

През 1999г. Унгария започна да изгражда една напълно универсална банкова система според изискванията на директивите на ЕС.

Основна роля за това имат чуждестранните инвестиции,които Унгария успя да привлече още в началото на прехода си. Унгария получава високи оценки в “индекса за капиталова привлекателност “. Унгария е сред 20-те водещи по привлекателност за преките капиталови инвестиции страни.България има какво да научи в това отношение от унгарското правителство.

В края на миналата година общите преки чужди инвестиции в Унгария възлизаха на 21млрд. долара, което е по-малко от сумата, регистрирана в други държави в района. Има много причини за това. Една от тях е, че Унгария е първата страна в Централна и Източна Европа, която либерализира икономиката си и позволи на чуждестранните компании да инвестират в нея. Процесът започна още през 1988г. с приемането на Закон за чуждестранните инвестиции в Унгария.Всичко това рефлектира безспорно и върху банковата система,като я превърна в стабилна и желана от чуждите инвеститори основа за развитие на бизнеса.

Вътрешните причини,които помогнаха на Унгария да стабилизира банковия си сектор,а оттам и успешно да реформира икономиката си могат да бъдат разгледани и в следните направления:Унгария /и тук е основната разлика с България/ успя да избяга от :

- лошите кредити-чрез навременен банков надзор
- политическото влияние при определянето на кредитите
- недостиг на персонал, който да притежава необходимите умения в областта на банковото дело (липса на квалифицирани кадри), липса на управленски опит

- липса на модерна банкова инфраструктура
- слаб контрол на банковата система и закони, които да я регулират
- пропуски във воденето на счетоводството

За илюстрация и доказателство на всички горе изказани твърдения могат да се приложат следните графики:

Изводът се налага от само себе си-България трябва да подобри инвестиционния си климат.

Икономическият растеж,които Унгария бележи бе награден с приемането и в Евросъюза.За това имаха и значение реформите в банковия сектор и съответно благоприятните последици от тях-увеличаване на ръста на БВП,намаляване на безработицата.Това са все проблеми,с които България трудно се справя.

VI. Заключение

БВП на Унгария нарастваше с 5% годишно през последните 4 години, превръщайки я в страната с най-бързо развиваща се икономика в района. След падането на социалистическата система през 1989г. Унгария се превърна в една от най-привлекателните места за бизнес, като сега 70% от износа ѝ отива за ЕС.

Унгария може да предложи на чуждестранните инвеститори множество предимства. Сред тях със стабилната икономическа и политическа система, законовата и политическа рамка, която отговаря на изискванията на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР), либерелизираната инвестиционна политика (включваща равни условия за всички инвеститори) и законово гарантираната възможност за репатриране както на инвестирания капитал, така и на печалбите. Други важни фактори са висококвалифицираната работна ръка и високото равнище на производителността на труда. Унгарското възраждане се дължи на това, че страната постигна растеж успоредно със стабилно понижение на инфлацията. Заслуга има и предпазливата парична политика на ЦБ,провеждана през годините ,както и стабилните

законодателни мерки на различните правителства.

България – в сравнение с някои други източноевропейски страни – имаше особено трудна изходна ситуация. С валутния борд България тръгна по един необичаен и оспорван път. Драстичното намаляване на инфлацията и дисциплинирането на държавните финанси могат да бъдат регистрирани като успехи на процеса на реформи. България засили явно банковия надзор след банковата криза през 1996 г./ 1997 г. и пригоди наредбите към международните разпоредби.

От гледна точка на банките, пряк резултат от повишената конкуренция и навлизането на големи чуждестранни инвеститори ще бъде повишеното пренасочване на продуктовата стратегия към дребния клиент. Това е най – неразработеният пазарен сегмент и е логично в следващите години всички банки да се насочат към него.